

УДК 342.8:316.77

## ВИБОРЧІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФОРМА ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЇ

Михайло ІЛЬНИЦЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

### АНОТАЦІЯ

У статті аргументується необхідність того, щоб виборче законодавство України нині має вирішити такі важливі питання, як підвищення ефективності виборчого процесу; сприяння утвердженню партій у суспільстві й піднесенню їхнього авторитету; партійність виборчого закону, структурування парламенту; сприяння політичній структуризації суспільства; забезпечення обрання стійкої парламентської більшості, яка спроможна буде створити дієвий Кабінет Міністрів України й узяти на себе відповідальність за дії Верховної Ради України тощо. Без розв'язання вказаних досить нагальних завдань Україна буде позбавлена повноцінного політичного розвитку, головними показниками якого є розвиток політичної системи, громадянського суспільства та правової держави.

**Ключові слова:** виборчі технології, політичні технології, право, прийоми й методи, демократія, антитехнології, електорат.

### ELECTION TECHNOLOGIES AS A FORM OF ENFORCEMENT OF THE RIGHT

Mykhailo ILNYTSKYI,

Candidate of Law Sciences, Applicant

of Kharkiv National University of Internal Affairs

### SUMMARY

The author of the article has argued the need for the electoral legislation of Ukraine to solve such important issues as: improving the effectiveness of the electoral process; the promotion of the establishment of parties in society and the enhancement of their authority; party membership of the electoral law, the structuring of the parliament; assistance in the political structuring of society; ensuring the election of a stable parliamentary majority, which will be able to create an effective Cabinet of Ministers of Ukraine and to take responsibility for the actions of Verkhovna Rada of Ukraine, etc. Without the solution of these rather urgent tasks, Ukraine will be deprived of full-fledged political development, the main indicators of which are the development of the political system, civil society and constitutional state.

**Key words:** election technologies, political technologies, law, techniques and methods, democracy, anti-technology, electorate.

**Постановка проблеми.** Важливою ознакою стабільної політичної системи є досконале виборче законодавство, розроблення якого починається з визначення типу виборчої системи, найоптимальнішої для країни за чинного характеру співвідношення політичних сил, типу партійної системи, розвиненості демократичних інститутів тощо. Проведення в політичному житті України демократичних виборів спонукає різних суб'єктів політики все більш професійно долучатися до специфічної комунікації, яку найчастіше називають виборчими технологіями, як невід'ємного інструментарію народоправства.

**Актуальність теми дослідження.** Україна має ще досить незначний досвід застосування демократичних виборчих технологій, тому звернення до світового досвіду, вивчення теорії виборчих технологій дадуть змогу продемонструвати взаємозв'язок законодавчої бази проведення виборів з особливостями технологій, які застосовуються під час виборчих кампаній.

**Стан дослідження.** Як уже зазначалося, вказана проблема перебуває на межі дослідження різних галузей правової науки, є досить новою для України. Розглядаючи ступінь її розробленості в науковій літературі, варто відзначити, що початкову дефініцію категорії «виборчі технології» заклали західні політологи, а з часом це явище активно почали вивчати українські фахівці з юридичної науки.

Початкові теоретичні розробки поняття «виборчі технології» зроблені в працях представників західної політичної науки, серед яких – Ф. Арфін, С. Блек, Л. Босток,

Є. Вятр, Д. Герген, Л. Гонсалес, Р. Даль, Д. Доті, Д. Істон, М. Крозьє, Х. Маккей, Дж. Мілль, Дж. Наполітан, Дж. Сарторі, Ж. Сегела, Ф. Сіетел, Х. Томас, С. Хантінгтон, Р. Хейвуд. Виборчі технології з погляду політичної науки вивчають такі вітчизняні вчені, як Н. Аржанов, О. Балакірева, О. Валецький, В. Бебик, А. Біденко, О. Головка, А. Зінченко, Ф. Ільясов, Ю. Ключковський, О. Кордун, Л. Кочубей, Р. Павленко, Н. Костенко, П. Кралоук, Ю. Краснокутська, М. Кузьменкова, А. Куртов, А. Купців, О. Ярмиш та ін.

З правових позицій ця проблема представлена окремими публікаціями й залишається глибоко не дослідженою. Саме тому необхідно провести більш глибоке наукове дослідження вказаної проблеми шляхом політико-правового аналізу їх сутності, особливостей застосування в Україні як демократичний та правовий державі.

**Мета й завдання статті.** Проблеми правової реалізації виборчих технологій перебувають на межі вивчення низки наук, особливе місце серед яких посідає теорія держави і права, яка надає правничій науці досить детальні знання про сутність, особливості застосування виборчих технологій, що є досить цінним для дослідження проблем їх правореалізації. Тому дослідженню проблем їх правореалізації присвячений наведений нижче порівняльно-правовий аналіз.

Готовність суспільства до проведення виборів – важлива ознака його демократичності, здатності вирішувати нагальні проблеми мирним шляхом і політичними методами. Вибори є одним із механізмів легітимації влади, що

забезпечують політичну стабілізацію в суспільстві, а виборчі технології – їх невід’ємним інструментарієм. Тому проблема визначення, розуміння сутності, специфіки застосування, надання їх певного статусу є для України надзвичайно актуальною як для теорії держави і права, так і низки суспільних наук.

**Виклад основного матеріалу.** Важливо визначити сутність поняття «виборча технологія». Загальновідомо, що термін «технологія» походить від давньогрецьких слів: техно – мистецтво, майстерність і логос – наука, знання, закон. У словниках різного характеру вказаний термін трактують таким чином: сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чогось; сукупність способів оброблення чи перероблення матеріалів, виготовлення виробів, проведення виробничих операцій тощо [1, с. 1245]; наука про перероблення й оброблення матеріалів, способи виготовлення продукції та сукупність прийомів, застосовуваних у різних видах діяльності [2, с. 268]; будь-який засіб перетворення вихідних матеріалів, чи людей, інформації, чи фізичних матеріалів, для одержання бажаної продукції або послуг [3, с. 697]; сукупність прийомів, які використовують у певній справі [4, с. 411].

Нині відбувається активний процес технологізації сфер людської життєдіяльності. Але автоматичне перенесення розуміння поняття «технологія» з виробничої сфери в суспільну є некоректним. Тому вчені говорять про соціальні технології, визначають їх ознаки й наголошують, що соціальні технології мають справу із суспільними інститутами, які їх регулюють. Так, В. Матвієнко виділяє такі ознаки соціальної технології: розмежування, розподіл процесу на внутрішні взаємопов’язані фази, етапи й операції; координованість і поетапність дій у досягненні результату; однозначність виконання включених до неї процедур та операцій [5, с. 77–78].

Одним із критеріїв технологій є і сфери людського життя: економічна, правова, моральна, політична, що, у свою чергу, також класифікуються на підвиди, а отже, варто говорити й про виборчі технології. Чіткого визначення поняття «виборча технологія» сьогодні немає. Юристи та політологи, використовуючи це поняття, найчастіше мають на увазі різні категорії – від конкретних прийомів і методик формування суспільної думки до стратегічних підходів і принципів. У пересічних виборців узаконене поняття найчастіше асоціюється з «чорним піаром», який застосовують політтехнологи, щоб домогтися результату будь-яким шляхом [6, с. 49].

Деякі дослідники виокремлюють поняття «виборча технологія» та «політична технологія». Останнє є ширшим і включає поняття «виборча технологія». На позначення політичних технологій уживається поняття «технологія влади». Так, М. Обушний, А. Коваленко, О. Ткач виділяють поняття «технологія влади» та розуміють під цією категорією сукупність, систему тих чи інших прийомів діяльності влади, розрахованої на досягнення (заданого, задуманого) результату [7, с. 570].

Іноколи авторами використовується поняття «політичні технології виборчих кампаній» як відповідник терміна «виборчі технології». Політичні технології виборчих кампаній визначають як методи та засоби впливу на виборців, що ґрунтуються на певних соціологічних даних, наукових розробках і застосовуються з метою досягнення певного політичного успіху. У цьому випадку можуть використовуватись засоби політичної реклами й методи public relations.

Часто обидва терміни використовуються так, що до сфери політичної технології зараховують практичний аспект проведення виборчої кампанії, а під політичним (електоральним) маркетингом розуміють теорію ефектив-

них виборів. З урахуванням цього поняття «політична технологія» виборчої кампанії в сучасних умовах повністю перебиває поняття «політичний маркетинг» і є синонімічним поняттям «виборча технологія» [8, с. 47–48].

На відміну від багатьох інших дослідників, М. Кошелюк застосовує поняття «політичний PR» як сферу політичної діяльності, пов’язану з організацією та управлінням політичними кампаніями. При цьому вчений зазначає, що «найбільш яскравими їх прототипами є передвиборчі кампанії, тому сьогодні між політичним PR і так званими виборчими технологіями зазвичай ставлять знак рівності» [9, с. 10].

Не варто забувати, що вказаний вплив має здійснюватися в межах права, тобто мова йде про правовий вплив. Виходячи із цього, виборчу технологію варто розглядати як сукупність правових прийомів, методів і засобів впливу, які засновані на певних наукових розробках і використовуються з метою досягнення на виборах політичного успіху певною політичною силою.

Загальновідомо, що засобами впливу на людину є примус, маніпуляція і співробітництво. Часто у виборчих технологіях застосовуються всі три чинники. Безумовно, у розвинених демократіях провідну роль відіграє співробітництво, хоча навіть сталі демократії не відмовляються від маніпуляції свідомістю населення. Виходячи із цього, виборчі технології можна визначити як сукупність юридичних пропагандистських, політико-організаційних дій, що мають правовий характер і використовуються з метою приведення до влади певного політика, групи політиків, політичної організації чи їх коаліції. Знову ж таки з погляду юридичної науки вказані дії та вплив повинні мати правовимірний характер.

Політологи визначають декілька етапів розвитку виборчих технологій. Перший етап – так звана газетна епоха (1860–1940). Із технологічного погляду він характеризувався незначною увагою до підготовки. Комунікації здійснювалися переважно через агітаторів, плакати, партійну пресу. Агітацію проводили найчастіше члени партії та добровольці. Щодо зворотного зв’язку, то велике значення мали суб’єктивні враження місцевих спеціалістів (тих, які формували громадську думку, журналістів). Для мобілізації виборців з метою підтримки місцевого кандидата організовувались агітаційні поїздки політиків національного масштабу. Цільову аудиторію становили певні соціальні категорії, в результаті акцент робився на мобілізації населення, а не на агітації. Основною комунікаційною стратегією кампанії була пропаганда [10].

Другий етап професіоналізації виборчих технологій характеризувався як телевізійна епоха (1940–1980). У вказаний період детальною підготовкою до виборів займалися створені за рік чи два спеціальні комітети, роль яких у партії зростала. Партії намагалися залучитися підтримкою всіх соціальних груп, не акцентуючи уваги лише на цільовій аудиторії [11].

Третій етап еволюції виборчих технологій – «цифрова епоха» (приблизно з 1980 р.) – почався з винаходом нових телекомунікаційних технологій і їх поступовим освоєнням у ході виборчих кампаній [12].

Виборчі технології класифікують за різними ознаками: за ступенем інноваційності (традиційні та інноваційні); витратами (низько-, середньо- й високовитратні); прогнозованістю результатів (легко або складно прогнозовані); легальністю засобів, які використовуються (легальні та нелегальні); морально-етичним критерієм (конвенціональні й девіантні); характером дії (стратегічні, тактичні, оперативні); рівнем ефективності (високоєфективні, середньоєфективні, низькоєфективні) [13, с. 36–37].

В. Полторак поділив виборчі технології на так звані «чисті» та «брудні». «Білими» технологіями називають

технології, що не суперечать чинному законодавству й входять у так званий неофіційний реєстр дозволених. Це сукупність різних технологій – від розповсюдження різних листівок та інших агітаційних матеріалів до зустрічей з виборцями, проведення дебатів кандидатів тощо. «Чорними» вважають політичні технології, застосування яких передбачає пряме порушення чинного законодавства [15, с. 87].

Існують також так звані «сірі» технології, особливість яких полягає в тому, що вони не передбачають прямого порушення закону, але можуть суперечити нормам моралі, прийнятим неписаним правилам ведення політичної кампанії. Наприклад, присутність на мітингу якого-небудь політика групи його противників з транспарантами, листівками та іншими матеріалами опозиційного до нього змісту. З одного боку, така діяльність не є порушенням закону (якщо тільки матеріали не містять наклепу на адресу політика, а самі його супротивники не порушують громадського порядку), з іншого – громадськість, звичайно, засуджує такі дії, вважаючи їх порушенням неписаних правил публічних відносин політиків [14, с. 108].

Не деталізуючи всі підходи юридичної науки, варто зважити, що єдиних критеріїв до класифікації виборчих технологій немає. З погляду юридичної науки найкоректнішою є класифікація виборчих технологій з позиції відповідності їх правовим та етичним нормам, інакше кажучи, чинному законодавству й суспільній моралі. Крім того, та чи інша класифікація виявляється функціональною в межах кожної окремої держави. Із правових позицій виборчі технології також можливо класифікувати.

Прихильники так званого політичного маркетингу виборчі технології поділяють на два типи: маркетингові й немаркетингові. Технології маркетингового типу передбачають інформаційний вплив, який будується відповідно до потреб споживачів та орієнтований на задоволення більш ефективним шляхом, ніж у конкурентів. Необхідною умовою їх застосування є наявність конкуренції. Технології ж немаркетингового типу передбачають інформаційний вплив, який ігнорує потреби одержувачів інформації (виборців), і відрізняються монологічним характером [16, с. 234].

Зі становленням інформаційного суспільства сучасні дослідники, зокрема Т.Е. Грінберг, усе більше пов'язують розвиток виборчих технологій з розвитком медіаринку та Інтегрованих маркетингових комунікацій (ІМК), які передбачають комплексне використання для вирішення маркетингових завдань реклами, паблік релейшнз, просування, продажу, прямого маркетингу, Інтернет-технологій, ініціювання єдиної багатоканальної синхронізованої комунікації. Як приклад можна навести ситуацію, пов'язану з виплатою грошової допомоги при народженні дитини, що застосовувалась різними політичними силами під час виборів народних депутатів України.

Так, у ролі технології виступили ініціативи учасників виборчих перегонів: зокрема НУНС заявляв про збільшення з 2008 р. допомоги при народженні першої дитини до 12 тис. грн, другої – до 15 тис. грн і кожної наступної – до 25 тис. грн; БЮТ обіцяв при народженні першої дитини – 12240 грн, другої – 25 тис. грн і третьої – 50 тис. грн; Партія регіонів переконувала, що з 2008 р. родина на першу народжену дитину отримає 11,7 тис. грн, на другу – 25 тис. грн, на третю й кожну наступну дитину – по 50 тис. грн. Указана технологія мала на меті заручитися підтримкою виборців, які вже підтримували їх на попередніх виборах [14, с. 109].

Тому варто мати механізми протистояння виборчим технологіям, за допомогою яких здійснюються маніпулятивний вплив і тиск на електорат. Їх наявність є запорукою досягнення раціонального голосування й, відповідно, уникнення управління громадською думкою.

Деякі автори із цього приводу застосовують поняття антитехнологій, звертаючись до яких суб'єкти політики роблять ставку на досягнення часткового або найближчого результату, ігноруючи загальні й довготермінові наслідки своєї діяльності, тобто використовують тактичні прийоми без огляду на політичну стратегію. Особливістю антитехнологій є також те, що вони виходять із парадигми незалежності політики від моралі та ґрунтуються на невдоволеності певних груп населення. Як зразок пакету змістовних, текстуральних та інших антитехнологій Д. Видрін називає популізм [17, с. 48].

Як бачимо, «виборча технологія» належить до інноваційних понять вітчизняної науки та перебуває в стадії інтенсивного розроблення. Нині існують різноманітні концепції виборчих технологій, але жодна з них не може претендувати на монополію на істину в епоху технологічної революції, коли політична реальність стрімко змінюється.

Серед універсальних чинників ефективності виборчих технологій, що можуть бути використані в ході будь-якої виборчої кампанії, є такі: 1) урахування соціально-економічної та політичної ситуації в окрузі; 2) відповідність технологій інтересам і потребам виборців; 3) коректність у визначенні обраної цільової електоральної групи; 4) наявність необхідного ресурсного забезпечення для проведення виборчої кампанії; 5) рівень професійності та спрацьованості команди, яка забезпечує супровід виборчої кампанії суб'єкта виборчого процесу; 6) харизматичність політичного лідера, кандидата на виборні посади; 7) урахування особливостей виборчого законодавства й типу виборчої системи; 8) ідеологічне спрямування стратегії й тактики виборчої кампанії; 9) рівень політичної культури виборців тощо.

Політологи відзначають, що на українському політичному ринку представлена лише незначна частина політичних технологій, що не потребує високого рівня фахівців-виконавців, оскільки досить сумною тенденцією є недовіра до власне вітчизняних політологів і політтехнологів і домінує традиція наймання закордонних фахівців, що хоча і є більш досвідченими, ніж українські, але в багатьох випадках не знають вітчизняну специфіку, а тому й не відчувають її.

Це призводить до того, що в Україні розвивається лише теоретична сфера політичних технологій, а прикладна значно відстає. Це стосується також їх правового забезпечення. Вітчизняні фахівці мають незначний практичний досвід масштабного застосування своїх знань і навичок, тому не можуть їх відшліфувати, доробляти і створювати нові концептуальні напрями, що враховують специфіку вітчизняних соціально-політичних взаємодій.

Але все ж актуальним залишається питання з'ясування та здійснення правового аналізу застосування виборчих технологій в Україні. Правове регулювання виборчих технологій досить органічне, з огляду на певну схожість за своєю природою на технології та правові норми. Технології є відносно визначеною моделлю поведінки, призначення правових норм і моделювання поведінки суб'єктів. Норми права, зокрема процесуальні, містять правила-процедури, що фактично відповідають на запитання: як саме та в якому порядку повинна здійснюватися виборча діяльність, щоб досягти позитивного юридичного результату. Але, на відміну від технологій, правові норми мають такі властивості, як формальна визначеність, загальнообов'язковість, і забезпечуються можливістю державного примусу. Є підстави вважати, що право, впливаючи на виборчі технології за допомогою правових засобів, додає технологіям, які відповідають демократичним стандартам, названих властивостей. При цьому право за допомогою застосування до порушників примусових заходів забезпечує зменшення кількості нелегальних і нелегітимних технологій. Виходячи із цього, юридична наука розуміє виборчі технології як сукупність

організаційних відносин, що виникають у сфері реалізації виборчого права, їх правове забезпечення здійснюється за допомогою конституційно-процесуальних норм [18, с. 139].

У теорії права виділяють інтенсивне та неінтенсивне правове регулювання. Серед критеріїв, що обумовлюють необхідність інтенсивного правового регулювання виборчих технологій, можна виділити такі: особлива підвищена значимість, пов'язана з тим, що вони пов'язані з інтересами особистості, суспільства та держави й тому потребують правового забезпечення та державно-владного захисту; типовість і поширеність; зацікавленість державної влади в їх правовому регулюванні. Об'єктивність названих критеріїв обумовлюється внутрішніми й зовнішніми умовами життя та діяльності держави, інтересами гарантування прав особистості, зміцнення законності й правопорядку. У зонах інтенсивного правового регулювання існує детальне правове регулювання поведінки всіх суб'єктів (учасників) виборчої кампанії.

Надзвичайно інтенсивне чи недостатньо інтенсивне правове регулювання виборчих технологій може виникнути через суб'єктивні причини, насамперед через зайву або, навпаки, недостатню законодавчу діяльність компетентних органів, помилкові рішення в цій сфері. Зрозуміло, що набуття процесуальної форми потрібно не для будь-якої організаційної діяльності суб'єктів виборчих кампаній, тому що зайва формалізація діяльності в низці випадків може обмежити їхню ініціативу в роботі. З процесуально-правовими нормами, що регулюють виборчі технології, тісно пов'язані організаційні норми, які мають не формально-юридичне значення, а здебільшого рекомендаційний характер. Значна кількість організаційних відносин, які виникають під час використання виборчих технологій, знаходиться поза сферою правового регулювання, не має жорсткої правової регламентації.

Такі виборчі технології забезпечуються найчастіше традиціями, процедурними нормами громадських організацій тощо, тобто соціальними нормами неправового характеру. Однак від того, що ці правила встановлені не державою, а вироблені в процесі соціальної практики, вони не втрачають свого організаційного характеру.

Таке становище частково зумовлюється тим, що громадяни діють у правовому просторі, керуючись принципом «дозволене все, що не заборонено». Не будучи врегульовані правом безпосередньо, організаційні виборчі відносини знають правового впливу, який включає ідеологічні, виховні, інформаційні, ціннісно-орієнтаційні аспекти впливу права.

**Висновки.** Виходячи з наведеного, можемо констатувати, що значення виборчого права стосовно виборчих технологій полягає в тому, що за його допомогою, по-перше, найбільш досконалі, науково обґрунтовані виборчі технології набувають загальнообов'язкового характеру; по-друге, забезпечується здійснення демократичних принципів виборчого процесу; по-третє, створюються юридичні передумови дотримання прав та інтересів суб'єктів (учасників) виборчої кампанії; по-четверте, здійснюється протидія різноманітним формам нелегальних виборчих технологій.

За допомогою впливу виборчого права на виборчі технології держава моделює діяльність людей, їхні права й обов'язки, закріплюючи у виборчих процесуальних нормах як бажані, так і необхідні варіанти поведінки суб'єктів (учасників) виборчої кампанії та забороняючи ті з них, які небажані для інтересів особистості, суспільства й держави.

За роки незалежності відбулися істотні зміни у правовому регулюванні виборів, триває пошук оптимальної виборчої системи, налагодження шляхів забезпечення законності виборчого процесу тощо. Історично склалося так, що Закон України «Про вибори народних депутатів України» є модельним законодавчим актом у галузі виборчого законо-

давства держави, загалом у правовому регулюванні народо-владдя.

Як уже неодноразово відзначалося, становлення виборчого законодавства України постійно перебуває в перманентному стані, хоча стабільне виборче законодавство – це досить серйозна ознака стабільної політичної системи. В Україні стабільність, на жаль, полягає в тому, що чотири (окрім позачергових 2007 р.) скликання українського парламенту обиралися за виборчим законом, який приймався буквально напередодні виборів, про що уже не раз наголошувалося в роботі.

#### Список використаної літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1356 с.
2. Короткий тлумачний словник української мови / уклад. Д. Гринчишин, Л. Гумецька, В. Карпова та ін. Київ: Рад. шк., 1978. 377 с.
3. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / пер. с англ.; общ. ред. и вступ. ст. Л.И. Евенко. Москва: Дело, 2000. 697 с.
4. Семотюк О.П. Сучасний словник іноземних слів. Харків: Веста: Ранок, 2007. 464 с.
5. Климанська Л.Д. Соціально-комунікативні технології в політиці: таємниці політичної кухні: монографія. Львів: Львівський національний університет «Львівська політехніка», 2007. 332 с.
6. Політологія. Київ: Ельга Ніка-Центр, 2003. Кн. 1: Політика і суспільство / за ред. А. Колодій. 278 с.
7. Обушний М.І., Коваленко А.А., Ткач О.І. Політологія: довідник. Київ: Довіра, 2004. 599 с.
8. Ильясов Ф.Н. Политический маркетинг. Искусство и наука побеждать на выборах. Москва: ИМА-пресс, 2000. 180 с.
9. Кошелюк М.Е. Технологии политических выборов. 2-е изд., перераб. и доп. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 239 с.
10. Політологія у запитаннях та відповідях / за заг. ред. К.М. Левківського. Київ: Вища шк., 2003. 263 с.
11. Соловьев А.И. Политология: Политическая теория, политические технологии. Москва: Аспект Пресс, 2001. 559 с.
12. Рудич Ф.М. Політологія. Київ: Либідь, 2005. 478 с.
13. Избирательные технологии и избирательное искусство: сб. статей / под общ. ред. С.В. Устименко. Москва: Рос. полит. энциклопедия, 2001. 174 с.
14. Полішук І.О. Виборчі технології: суть та різновиди. Вісник Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого». 2015. № 4 (27). С. 106–111.
15. Полтораки В., Петров О. Избирательные кампании: научный подход к организации. Киев: Знання України, 2004. 120 с.
16. Моторнюк Т. Проблеми виборчих технологій. Вісник СевНТУ: збірник наукових праць. Вип. 123. 2015. С. 106–111.
17. Выдрин Д.И. Политика: история, технология, экзистенция. Киев: Лыбидь, 2001. 432 с.
18. Афанасьева М.В. Виборчі технології та виборче право: проблеми кореляції. Наукові праці Одеської юридичної академії. 2009. Т. 8. С. 137–141.

#### ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

**Ільницький Михайло Степанович** – кандидат юридичних наук, здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

#### INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

**Ilnytskyi Mykhailo Stepanovych** – Candidate of Law Sciences, Applicant of Kharkiv National University of Internal Affairs

stanislav2107@mail.ru